

С. М. КІРЖАГВ (Київ)

**БІЛЯ ДЖЕРЕЛ
УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК У КИЄВІ
(Сторінки щоденника В. І. Вернадського 1918 р.)**

Сьогодні створює нові можливості об'єктивного висвітлення історичного минулого України. Поступово руйнуються й застарілі погляди щодо початкової історії Української Академії наук. Повертаються з небуття імена науковців, що стояли біля джерел заснування вищої наукової установи, імена перших академіків¹.

Перші сторінки історії Української Академії наук пов'язані з іменами двох видатних учених і організаторів науки — ідеолога організаційного устрою і першого президента УАН В. І. Вернадського та його опонента, голови Українського наукового товариства в Києві М. С. Грушевського.

Причиною концептуальних розходжень щодо будування національної наукової академії були різні світоглядні погляди на науку як загальнолюдський планетарний феномен духовного життя і пов'язані з ними ідеали свободи наукової творчості на тлі національного відродження України. Вернадський відстоював необхідність розвитку наукової роботи, вільного знання при будь-яких умовах державно-політичного життя, в той же час питання перетворення УНТ в Академію наук не стало для уряду Центральної Ради першочерговим.

Досвід академічної роботи В. І. Вернадського, глибоке знання історії й закономірностей академічного життя були фундаментом чіткої організаційної концепції Української Академії наук. За нею нова Академія наук не може бути лише вченим товариством, громадою вчених. Не статут, а дійові тенденції всесвітньої ваги вимагають створення такої могутньої державної організації для наукової дослідчої праці, яка б об'єднувала гуртки вчених й низку наукових закладів як знарядь дослідчої праці: національну бібліотеку, постійні комісії, дослідні інститути і лабораторії, музеї. Така Академія наук повинна задовольнити національні, державні і місцеві вимоги України, обороняти свободу наукової творчості, користуватися повною автономією. Національна вага нової Академії наук, яку В. І. Вернадський визнавав слідом за всесвітньою, реалізуватиметься в активному, всебічному сприянні росту національної свідомості та української культури, перетворенні Академії наук у міцний науково-культурний центр української нації, центр світового рівня².

Окремі новаторські ідеї концепції В. І. Вернадського було реалізовано при створенні УАН. На відміну від Петербурзької АН в УАН було створено окремий соціально-економічний відділ, а в його складі — Демографічний інститут, при другому, природничо-математичному, відділі — кафедри суто прикладних наук: технічної механіки, прикладної фізики, акліматизаційний сад, кафедри медицини тощо.

В концепції створення й вільного розвитку самодостатньої української державної культури для М. С. Грушевського прикладом щодо

української національної Академії наук був французько-бельгійський тип наукового закладу з перевагою історично-мистецького комплексу наук як найвищого прояву всієї повноти вершинних досягнень національної культури, як вершини власне науково-дослідчої роботи за змістом і національної за формою. На такому шляху йшов розвиток закордонних слов'янських національних академії. Історична спадковість визначала перетворити Українське наукове товариство в Києві в Українську Академію наук. Гуманітарний підхід щодо нової Академії наук не враховував завдань академічного рівня розвитку природознавчо-математичних дисциплін, які визначають прогрес людства, розвиток продуктивних сил, матеріальних умов життя держави й людності.

Різні погляди щодо створення Української Академії наук були, в той же час, проявом активної політичної боротьби в її революційних формах, розмежування політичних сил, проявом поляризації точок зору щодо шляхів демократичного державно-національного розвитку України.

З позиції політичного життя в поглядах В. І. Вернадського і М. С. Грушевського відбилися прояви партійно-політичної боротьби кадетської лінії компромісу на шляху федералістично-демократичного устрою оновленої Росії, а з другого боку — радикальної позиції самостійного державного розвитку України, повної незалежності від російської культури. Прихильники другої платформи бачили в майбутній Українській Академії наук своєрідну перемогу революційного українського національного руху над політикою русифікації українського життя.

Зовнішнім виразом протиріч щодо створення УАН були, наприклад, відмова М. С. Грушевського від будь-якої участі в організаційній роботі, тенденція невизнання «гетьманської» Академії наук і відстоювання пріоритету УНТ, проголошення Статуту УАН 1918 р. шкідливим з національного погляду, цькування фундаторів УАН В. І. Вернадського і М. П. Василенка і порушення автономних прав УАН під час влади Директорії в Києві. Зазначимо, що В. І. Вернадський і М. С. Грушевський у ретроспективних поглядах на історію заснування УАН залишилися відданими своїм концептуальним ідеям³.

Безумовно, Українське наукове товариство в Києві відіграло важливу роль в організації національної науки, було ініціатором створення одного з перших проектів статуту Української Академії наук; особа його голови, М. С. Грушевського, розглядалася гетьманом П. П. Скоропадським як кандидатура на посаду президента УАН — вся діяльність УНТ повинна стати об'єктом окремого дослідження. Проте політичні події, боротьба за владу відсунули на другий план практичне створення Академії наук. Широкий склад УНТ обумовлював і розмаїття поглядів його членів на форми й методи національно-культурного відродження України. Створення Української Академії наук в умовах політичної нестабільності, непопулярності влади гетьмана й німецько-австрійського панування було яскравим проявом таланту В. І. Вернадського об'єднувати видатні наукові сили навколо великих завдань, знаходити розумні компроміси. Абсолютна більшість науковців, що брали участь у створенні УАН, були, до речі, членами УНТ.

Цінним джерелом до історії створення Української Академії наук у Києві є щоденник В. І. Вернадського 1918 р., що зберігається у відділі рукописів ЦНБ ім. В. І. Вернадського АН УРСР. Цей 40-аркушевий зошит є часткою щоденника, якого вчений вів майже все життя, і охоплює період перебування Вернадського у Полтаві й перший київський період життя. Цей щоденник — унікальне джерело вивчення становлен-

ня й розвитку наукових ідей і світогляду вченого — є яскравою емоційною хронікою його життя й діяльності, передає процес глибоких особистих переживань, відмову від колишніх та пошуки нових ідеалів, прагнення з'ясувати причини й суть подій. Записи В. І. Вернадського не відображують, безперечно, всього спектра подій бурхливого 1918 р., проте подають цінні відомості з політичного й наукового життя Києва й України, висвітлюють вплив політичної боротьби на громадський і культурний розвиток.

Записи травня — початку липня 1918 р. є найбільш насиченими інформацією щодо розвитку наукового життя й організаційної роботи в справі будування вищої школи й Академії наук на Україні. В. І. Вернадський приїхав на запрошення М. П. Василенка, міністра народної освіти уряду Української Держави, до Києва, де очолив три важливі комісії: для організації Української Академії наук, заснування Національної бібліотеки України при Академії наук та комісію у справах організації вищої школи.

Події липня — грудня (щоденник закінчується записом від 16 грудня) відображено стисло, схематично, записи робилися нерегулярно (найбільше записів у серпні, жодного — у вересні — жовтні).

Обсяг видання не дозволяє подати повний текст щоденника (5 друк. арк.), тому пропонуються до уваги записи лише чотирьох днів, що характеризують початковий етап роботи по створенню УАН, фіксують важливу зустріч В. І. Вернадського і М. С. Грушевського з приводу можливості співробітництва в цій справі, малюють фрагменти політичного життя.

Інші щоденникові записи поряд із роздумами щодо політичних заходів кадетської партії, поглядами на хід політичних подій в Росії та на Україні показують науково-організаційну роботу В. І. Вернадського на тлі політичних розбіжностей і суперечок у Міністерстві народної освіти й культури, подають роздуми вченого про майбутнє Росії та України, слов'янських народів. Автор негативно сприймає прояви «українського шовінізму», насамперед на шляху насильственої українізації «в душі Каткова — Победоносцева», докладає зусиль щодо компромісного шляху відродження української культури без відриву й протиставлення її культурі російській. Духовне відродження України, на його думку, може проводитися самим життям, а не силою.

Записи щоденника свідчать про щирий інтерес В. І. Вернадського до наукової творчості М. С. Грушевського (автор поряд із літературою за фахом, що потрібна для оформлення наукової концепції «живої матерії», читає шостий том «Історії України-Руси»), В. Б. Антоновича (планує ознайомитися глибше з працями й літографованими лекціями). Вернадський обговорює з М. П. Василенком, В. С. Іконніковим, Є. Ю. Перфецьким перспективи вивчення історії України, Закарпатської Русі, домонгольської Русі в цілому, перспективи розвитку історичної науки в Українській Академії наук.

Цей щоденник — свідоцтво організаційного таланту, громадської цілісності, напруженої, самовідданої роботи творчої особистості, справжнього вченого-гуманіста. Видання щоденників В. І. Вернадського 1918—1921 рр., періоду його президентства в УАН, що планує Комісія по розробці наукової спадщини акад. В. І. Вернадського при Президії АН України, збагатить джерела з історії політичного й духовного життя України часів громадянської війни.

Записи чотирьох днів друкуються без виключень, за сучасними граматичними нормами із збереженням окремих особливостей авторської

пунктуації, зокрема знака «тире». Численні авторські скорочення відновлюються в квадратних дужках, не розкрито лише скорочень загального вжитку (и т. д., и др.). Скорочення українських назв наукових товариств (УНТ, НТШ) відновлюються зі збереженням правопису В. І. Вернадського. Коли відновити скорочені імена, прізвища, неможливо, це застерігається у примітках. Бібліографічні відомості про літературу, яка зустрічається в тексті, подано також у примітках.

Мовою оригіналу ці записи друкуються вперше ⁴.

¹ *Сытник К. М., Апанович Е. М., Стойко С. М.* В. И. Вернадский. Жизнь и деятельность на Украине.— 2-е изд., испр. и доп.— Киев, 1988; *Добров Г. М., Оноприенко В. І., Храмов Ю. О., Матвеева Л. В., Кистерська Л. Д.* Новый взгляд на историю заснування Академії наук України // Вісн. АН УРСР.— 1989.— № 4.— С. 58—74; *Добров Г. М., Кистерская Л. Д., Матвеева Л. В., Оноприенко В. И., Храмов Ю. А.* К вопросу о создании Академии наук УССР / Очерки истории естествознания и техники // Респ. межвед. сб. научн. тр.— Вып. 36.— Киев, 1989.— С. 1—20; *Вороненко В. В., Кистерська Л. Д., Матвеева Л. В., Усенко І. Б.* Другий президент. Історично-біографічний нарис про М. П. Василенка // Вісн. АН УРСР.— 1990.— № 2.— С. 55—72.

² *В. І. Вернадський.* В справі заснування Української Академії наук в Києві // Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві.— К., 1919.— С. 5—8.

³ *Вернадський В. І.* Из словнів. Перший рік Української Академії (1918—1919) // Наука і культура.— Україна: Щорічник.— Вип. 22.— К., 1988.— С. 51—55; [Грушевський М.] Українська Академія наук (ВУАН) // Україна.— 1925.— № 1—2.— С. 211—221; *Грушевський М.* Три Академії // Київські збірники історії й археології, побуту й мистецтва.— Зб. 1.— К., 1930.— С. 2—14.

⁴ Часткову публікацію щоденника здійснено О. М. Апанович: *К. М. Ситник, Е. М. Апанович, С. М. Стойко.* Вказ. праця.— С. 288—300.

ЩОДЕННИК В. І. ВЕРНАДСЬКОГО.

Записи 12 травня, 6, 8 та 9 червня 1918.

12 V [1] 918 Киев

Все больше вдумываюсь в создание большого научного центра в Киеве, воспользовавшись благоприятной политической конъюнктурой. Даже если не удастся провести — надо проводить. Обычно из всего этого всегда что-нибудь выходило и никогда нельзя знать результата. Не надо знать результат, а надо знать то, что хочешь получить. Написать записку об Укр[аинской] Акад[емии] н[аук]: 1. Национ[альная] библиотека при Академии. Государство должно дать несколько миллионов на приобрет[ение] книг. 2. Научно-исследов[ательские] институты: Геол[огический] к[омитет], Геогр[афическая] карта, земледельч[еская] и почвен[ная]. Необходимо немедленно выработать план. Отдел ист[ории] иск[усств] украинский и славянский. Изучение Востока в связи с Крымом. Опытные учр[еждения] в связи с богатствами Юга¹. Из людей: Науменко, М. Грушевский, Багалея, Опшонов, Высоцкий, Лучицкий, Тутковский². Необходима поездка в Харьков, Одессу, Екатеринослав. Связь с Крымом.

Сегодня познакомился с Г. Н. Высоцким, товар[ищем] Василенко³. Работал при М[инистерстве] з[емледелия]. Это один из оригинальных, талантливых русских натуралистов. С ним о его работе о скотосбое для Ком[иссии] произв[одительных] сил Ак[адемии] н[аук]⁴. Он было прекратил работу — но теперь будет кончать.

Вчера собирался к Б. А. Кистяковскому⁵, как он зашел к Василенко. С места напал на меня из-за Струве⁶.

Сегодня утром у Н. Пр. Василенко. Собрался выйти вместе с ним, когда раздался сперва страшный взрыв⁷, задрожал весь дом, потом посыпались окна и началась пальба, взрывы, и стоял гул. Все изнервничались, возбудились. Выяснилось где взрыв позже. Вечером у Вас[иленко] же видел пострадавших. Какой ужас и сколько жертв. По-видимому, не случайный взрыв. Против немцев? Большевики? Так или иначе это ложится на новую власть.

Вас[иленко] рассказывал свой разговор с гетманом⁸, который сказал ему, что у него была депутация о необходимости создания Ак[адемии] н[аук]. Василенко сказал ему, что уже делается, и что я стою во главе. Тот очень удивился, просил при случае к нему приехать поговорить и обещал всякую поддержку.

В[асиленко] рассказывал интересный разговор с Форгачем⁹, который он имел несколько дней назад, когда отдавал ему визит. Ф[оргач] спрашивал, как он мыслит будущее — В[асиленко] ответил, что сейчас все на старание воссоздать государство, а будущее зависит от многих условий и конъюнктур, которые нельзя учесть. Форгач расспрашивал о языке преподавания, о том, что к нему многие украинцы приходят и жалуются на руссификацию и т. п. Он говорил, что вообще замечает, что после 40 лет здесь никто не говорит по-украински.

С Вас[иленко] разговор о делах Ак[адемии] — вызове Крымского, Палладие, Сумцове¹⁰, Багалее. В ком[иссии] по уч[еным] учр[еждениям] и в[ысшей] шк[оле] — Лучицкий, Спекторский¹¹, Кнстияк[овский].

Встретил А. Груш[евского]¹². С ним разговор об Акад[емии]. Говорит, что М. С. Грушевский хочет со мной переговорить. Сговорились завтра. Все указывает на необходимость использовать киевские силы. По-видимому, быстрое решение вопроса об Академии нарушает какие-то планы.

Удивительно, что никто здесь не знает и не может мне дать сведения о Львовск[ом] наук[овом] тов[аристве]¹³. Только через Дорошенко (м[инистр] ин[остранных] д[ел])¹⁴, недавно бывшего во Львове, Модзалевскому¹⁵ удалось получить кое-какие известия.

Заходил ко мне В. Модзалевский — по делам Комиссии и Никола[й] Федот[ович] Беляшевский¹⁶ по делам музеев. С ним долгий разговор: мне кажется, он уразумел выгоды для музеев связи с Академией. Я думаю, через них надо действовать на П. Я. Дорошенко¹⁷.

Евген[ий] Юлиан[ович] Перфецкий¹⁸, который был у меня вчера и произвел самое приятное впечатление, заходил. С ним разговор об Угорск[ой] Руси. Он говорит, что его никто не интересуется — а я как-то с молодости чувствую и понимаю ее значение и часто думаю о тяжелой судьбе этого форпоста русского племени. Его будущее изменится, если украинское движение разовьется и не порвет с Россией.

Заходил Илья Исаак[ович] Гинзбург¹⁹, оказав в Петроград. С ним разговор о необходимости оставаться в Украине местным людям с русской ориентацией. Он утвержден геологом Геол[огического] ком[итета]. Он рассказывал интересный разговор о Геол[огическом] комитете в Петрогр[аде] в связи с предполагавшимся тогда киевским, связанным с Петрогр[адским]. Герасимов²⁰ и др. были резко против. Один Борисяк²¹ поддерживал. Вебер²² доказывал, что Г[еологический] к[омитет] много сделал для геологии Украины. Любопытно, что создание Киевск[ого] геол[огического] ком[итета] очень сильно подвинет дело геологического исследов[ания] Украины и представляет правильное решение вопроса геолог[ического] изучения, связанное с децентрализацией. Эта мысль была и в Комитете (я, Высоцкий, Ячевский²³).

У Вас[иленко] свидание с Конст[антином] Алекс. Михайловым²⁴. Он привез известия от Петрунк[евича]²⁵ и о Крыме. Для Крыма — немецкая оккупация или воссоединение с Украиной на правах автономии. Последнее предположительно. Было совещание в Гаспре у И[вана] И[льича]²⁶, когда Сеидамет²⁷ предложил Крыму С. С.²⁸ войти в кабинет. Раньше он произнес германофильскую речь, превознося Вильгельма. По-видимому, и И[ван] И[льич] и Набок[ов]²⁹ стоят на нашей точке зрения. Набоков указывает на то, что сейчас нельзя реально ставить вопрос о германской или союзнической ориентации. Любопытен рассказ Мих[айлова] об отказе членов царской фамилии входить в какие бы то ни было сношения с немцами.

Вас[иленко] передает о том, что идет разговор о перенесении Константиноп[ольского] института³⁰ в Киев. Не лучше ли оставить в Констант[инополе], но связать с Украиной.

Заседание Презид[иума] у Григор[овича]-Барск[ого]³¹. Письмо Барского в Москву о положении дел. Демид[ов]³² сообщил о совещании здешних правых. Они через Армслепена, немецк[ого] полковника, ведущего здесь политику Вильгельма, представили тому записку о восстановлении единой и нераздельной России с царем. Легитимисты — желают абсолютной монархии. Идея завоевания Москвы монархистами через организацию армии при посредстве немцев на севере Черниг[овской] губ[ернии]. Рассчитывают и на гетмана с формулой — волим под царя Московского. Мы ответили принципиальным согласием, но просили указать те силы, на поддержку которых они могли бы рассчитывать. Повели переговоры и с некоторыми кадетами — Ефимовым, И. П. Демид[овым], Ефим[ов] там все время принимал участие. Вместе с кадетами они обратились к Шульгину³³. Важен факт попытки соглашения крайних правых с немцами. — Но результат не ясен.

Странное впечатление из газет. К[а]д[еты] войдут в кабинеты на Дону и Крыме?

Письма Ниночке, А[лександр]у Е[вгеньевичу], Е[лизавете] Д[митриевне], Сергею³⁴.

Почти ничего не успел читать. Грушевский «Ист[ория] Укр[аины]-Р[уси]», VI и Ляйель «Осн[овные начала] геол[огии]»³⁵, II.

8 VI, утро

Рано утром ко мне зашел Г. Ю. Жуковский³⁶. Он заведывал постройкой завода оптического стекла и керамического в Изюме. Изюм был выбран, т. к. близко уголь, хорошие глины и т. д. Там дно для завода — завод М. Ф.³⁷ Дело шло; истрачено более 2 млн. рублей. Должна была быть большая научно-техническая лаборатория по стеклу и керамике. Большевики давали все нужные средства, даже м[ожет] б[ыть] более широко, чем прежнее правительство — но жизнь была невозможная от местных большевиков. Шесть дней он с женой и детьми спасался в лесах, т. к. избивали офицеров и буржуев между отходом красноармейцев и приходом немцев. Сейчас решено сохранить завод и, по возможности, лабораторию, в этом году приспособить его только для огнеупорного кирпича. На это более 1 млн. рублей. Жуковский считает, что для этого ему нечего там сидеть. Т[аким] о[бразом], одно из предполагавшихся научных учреждений в параличе. Ж[уковский] ищет места здесь, но желая возвращаться к большевикам. Устроил ему свидание с Вас[иленко]. Книгу, им напечатанную о пригот[овлении] оптич[еского] стекла, в одном корректурном экземпляре представляет как диссертацию в Полит[ехнический] инст[итут], а печатного достать не может³⁸.

Заходил Перфецкий и с ним Васил[енко].

Был у В. С. Иконникова³⁹. Очень постарел. Все эти события на стариков действуют еще сильнее. Много он говорил, показывал. Больной и старый. По немощам отказывался от принятия участия в засед[аниях] Ком[иссии] по Акад[емии]. Согласился.

Зашел А. С. Грушевский и повел к себе, где находился М[ихаил] С[ергеевич]. Поместились во флигеле, рядом с сожженным и разрушенным домом. Условленные звонки и ряд всяких предосторожностей — на стороже и скрываясь. М. С. Груш[евский] встретил и проводил чрезвычайно любезно, даже дружески. Я невольно был сдержан. Он пытался отговорить меня от принятия участия «в таком правительстве» и пользовании «такими деньгами» для хорошей цели. Я, чтобы избежать полит[ических] разговоров, сразу стал на позицию ученого, который считает, что необходимо проводить всячески интересы науки, указывал в то же время значение Акад[емии] наук и для национальных и государственных целей. Он все указывал зачем спешить — м[ожет] б[ыть] подождать несколько недель. Я ему ответил, что в такое время как теперь надо спешить — будущее неизвестно, а значит — научный исследовательский центр для настоящего времени мирового истощения никогда не должен откладываться. Он коробился моим безразличным — и равным — отношением к Раде и нын[ешнему] прав[ительству] — но я не шел на пол[итический] разг[овор]. Очевидно для них неожиданно — быстрая развязка вопроса об А[кадемии] н[аук]. Он говорит, что ничего не может принимать от этого правительства, в том числе и работы при организации Ак[адемии] н[аук] и самой Акад[емии]. На эту точку зрения я стать, конечно, не мог, но сказал, что я его понимаю и понимаю его отказ. Гр[ушевский] говорил, что мог бы и деньги найти сколько угодно, и организовать А[кадемию] н[аук], но не торопился в трудное переходное время. О современном типе А[кадемии] н[аук] у него представления смутные. Решили, что он не ответит на мое письмо — его не найдут. Я предлагал, что заявлю в первом заседании о моем свидании и его отказе или оглашу письменный отказ — но он предпочел первое. После этого несколько общих разговоров об А[кадемии] н[аук]. Он как-будто против особого отдел[ения] укр[аинского] яз[ыка]. Указывал на неизбежную неудачу выборов на платные должности в такой момент. Я ему указал, что первое его сомнение опасно с точки зрения укр[аинской] культ[уры], при малом числе работников украинцев может случиться, что в ист[орико]-фил[ологическое] отделение они попадут в меньшинстве. Интересно его мнение о языке работ — укр[аинский] с правом фр[анцузского] или нем[ецкого] сопр[овождения] (русский яз[ык] исключается)⁴⁰. О свободном языке — то же возражение, что и Вас[иленко]. Этот интернационализм имел для Р[оссии] печальные следствия. Удивительно малое чувство мирового роста науки и значения исследовательского дела даже у таких широкообраз[ованных] историков, как Гр[ушевский].

Икон[ников] рассказывал, что генерал Н. Т. Иванов не убит, лежит больной и нуждающийся в госпитале в Дагестане. Обращался к гетману для переездки сюда умереть, г[етман] обещал подумать. Эйхгорн⁴¹ узнал, дает вагон и встретит почетным караулом.

Успенский в Виннице, Ляпунов в Одессе⁴².

С Вас[иленко] большой разговор об организации Акад[емии]. Он говорит, что многие украинцы выражают ему мнение о правильности его курса (Холодный⁴³ и др.). Считают, что политическая карьера М. Груш[евского] кончена.

В Наук[овом] Тов[аристве] спешно рассматривается проект Акад[емии] н[аук]!

Пригласил в Кам[енец-Подольский] ун[иверситет] Владим[ира] Ник[олаевича] Константиновича⁴⁴. Спекторского не застал.

С Гинзбургом послал письмо Сергею, Е[лизавете] Д[митриевне], А[лександр]у Е[вгеневичу] по okazji.

Написал по okazji с К. А. Михайловым большое (очень) письмо И. И. Петрункевичу в Крым.

Читал Ляйеля «Основ[ные начала геологии]», II (кончил), Грушевский, VI. Все вторично.

9 VI [1]918

Утром заносил Михайлову письмо для Ив[ана] Ил[ьича], не застал. В М[инистерстве] н[ародного] пр[освещения] с Модз[алевским] и Вас[иленко]. Был у гетмана. Генерал свитский, не вполне разобравшийся в положении и недостаточно образованный, но, очевидно, очень неглупый и с характером, по крайней мере в смысле желания. Разговор об Акад[емии] н[аук], большая неосведомленность. Широкий законопроект — малые траты на первый год. Я ему доказывал, что и малые — будут относительно малыми. Жаловался на искажение укр[аинского] яз[ыка] — необходима для этого Акад[емия] (не это ли ему толковали украинцы?). Я указывал на другие задачи, необходимость вызвать Волкова⁴⁵ и Крымского. Обещал всякое содействие — позже Вас[иленко] говорил, что он очень хорошо отзывался ему об этом разговоре. Между прочим он вспоминал разговоры в Крыму с Николаем II о науке, уважения и признания значения которой Николай II в интимных беседах не чувствовал.

В газетах — и слухах — известия о «смотре укр[аинских] сил — созвании конгресса». Василенко допускает *coup d'etat*⁴⁶ и кабинет шовинистический. На гетмана насаждают депутации ежедневно, требующие украинизации и т. п. Василенко думает, что после такого шовинистического министерства будет стремление к унитарной России.

Не застал Спектор[ского], Кистяк[овского], В. Лучицк[ого]. Видел Гинзбурга, Мокринского⁴⁷ (едет в Петр[оград]). Разговор с Кордтом⁴⁸ — аккуратный немец, добросовестный и идеалистически преданный делу. Это те люди, жизнь которых гармонирует с великой средой большой библиотеки — связь с вечностью и атмосферой общечеловеческой культуры. С ним разговор о Нац[иональной] библи[отеке], и дал ему задание.

Создав законопроект о Нац[иональной] библиотеке при Академии, необходимо одновременно образовать Временную комиссию для организации библиотеки (выбор места, покупка книг, организация общего каталога киевских ученых библиотек, срок ее работы).

Читал Грушевского (кончил VI т.), Walther, Bion. d. M. отдельные статьи Oppenheimer'a «Handb[uch] d[er] Biochem[ie] d[es] Mensch[es]»

Работал над жив[ым] вещ[еством]. Письма Паллад[ину], М. Грушев[скому], Сумцову, Багалею.

ЦНБ ім. В. І. Вернадського АН України. Відділ рук.— Ф. 260, од. зб. 758: — Арк: 21 зв.— 22; 25 зв.— 28 зв. Автограф.

¹ Детальніше ці тези В. І. Вернадський виклав у листі до М. П. Василенка від 18 травня 1918 р. з Полтави, додавши до обов'язкових державних вчених установ архів, а також обставлення достатніми коштами інститутів для дослідних і гуманітарних наук. Академік наполягав на першочерговому створенні добре влаштованого відділення мови, літератури та історії, пропонував розмістити Академію наук поза містом (Див.: Из эпистолярного наследия В. И. Вернадского. Письма украинским академикам М. П. Василенко и А. А. Богомольцу.— К., 1991.— С. 10—12).

Остаточно оформлені ідеї Вернадського було проголошено ним у промові «В справі заснування Української Академії наук у Києві» на першому засіданні Комісії для заснування УАН 9 липня 1918 р.— див.: Збірник праць Комісії для ви-

роблення законопроекту по заснуванню Української Академії наук у Києві.— К., 1919.— С. 5—8.

² Багалій Дмитро Іванович (1857—1932) — історик, проф. Харківського ун-ту, перший віце-президент УАН.

Науменко Володимир Павлович (1852—1919) — філолог, іст. літератури, педагог, гром. діяч, член Старої Громади, редактор «Киевской старины» (1890—1907), від жовтня 1918 р. міністр народної освіти в уряді Української Держави гетьмана П. Скоропадського, розстріляний київською ЧК.

Опшюков Євген Володимирович (1869—1938) — гідролог, викладач Київського політехн. інституту.

Висоцький Георгій Миколайович (1865—1940) — ґрунтовик, геоботанік, проф. Кримського ун-ту, Білоруського с.-г. ін-ту, Харківського ін-ту сіл. госп-ва і лісництва, акад. АН України, (1939).

Лучицький Володимир Іванович (1877—1949) — геолог і петрограф, проф. Київського ун-ту, директор Ін-ту геол. наук АН УРСР, акад. АН УРСР (1945).

Тутковський Павло Аполлонович (1858—1930) — геолог і географ, проф. Київського ун-ту, затверджений у складі перших 12 академіків УАН в листопаді 1918 р., директор Ін-ту геології ВУАН.

³ Василенко Микола Прокопович (1866—1935) — історик права, громад. діяч, тимчасово голова Ради Міністрів і міністр закорд. справ, а з травня до 18 жовтня 1918 р. — міністр народної освіти та культури Української Держави, акад. УАН від 26 липня 1920 р., 18 липня 1921 р. обраний її другим президентом, але не затверджений Наркомосвітою.

⁴ *Высоцкий Г. Н.* Скотосбой (пасторальная дигрессия степных пастбищ). Стаття готувалася для публікації в «Материалах для изучения естественных производительных сил России», проте не була надрукована.

⁵ Кістяковський Богдан Олександрович (1868—1920) — юрист, соціолог, проф. Київського ун-ту, учасник зб. «Вехи», 8 березня 1919 р. обраний академіком УАН.

⁶ Струве Петро Бернгардович (1870—1944) — політичний діяч, економіст, філософ, лідер легальних марксистів, акад. Петроградської АН (1917), входив до Ради Добровольчої армії генер. А. Денікіна та уряду генер. П. Врангеля, емігрував (1920), редактор журналу «Русская мысль».

⁷ Йдеться про вибух великої сили порохових складів на території Київського Звіринця.

⁸ Скоропадський Павло Петрович (1873—1945) — генерал російської армії, за часів Центральної Ради — командир I Українського корпусу, гетьман Української Держави (29.IV — 14.XII.1918).

⁹ Форґач Янош (1870—?) — граф, посол Австро-Угорщини у Києві.

¹⁰ Кримський Агафангел Юхимович (1871—1942) — сходознавець, письменник, славіст, один з фундаторів УАН, перший її неодмінний секретар (1918—1928). У перші дні Великої Вітчизняної війни заарештований. Реабілітований посмертно у 1960 р.

Палладін Володимир Іванович (1859—1922) — фізіолог рослин, акад. Петроградської АН.

Сумцов Микола Федотович (1854—1922) — фольклорист, етнограф, літературознавець, проф. Харківського ун-ту, чл.-кор. Петроградської АН, акад. УАН від 25 січня 1919 р.

¹¹ Спекторський Євген Васильович (1875—1951) — суспільствознавець, історик права, ректор Київського ун-ту, на еміграції викладав у вищих навчальних закладах Праги та Белграда.

¹² Грушевський Олександр Сергійович (1877—1943) — історик, історик літератури, проф. Київського ун-ту, голова історично-географічної комісії УАН, засланий 1937 р.

¹³ Йдеться про НТШ; детальніше про його діяльність див.: *Романів О. М., Грипак Я. Й.* НТШ: етапи діяльності // Вісн. АН УРСР.— 1990.— № 3.— С. 68—76.

¹⁴ Дорошенко Дмитро Іванович (1882—1951) — історик, політ. діяч, міністр закорд. справ Української Держави, проф. УВУ у Празі, директор Укр. наукового ін-ту в Берліні (1926—1931), проф. Празького і Варшавського університетів, президент УВАН (1945—1951), автор мемуарів «Мої спомини про недавнє минуле (1914—1920)», двотомної «Історії України. 1917—1923 рр.»

¹⁵ Модзалевський Вадим Львович (1882—1920) — історик, археограф, генеалог, голова Архівно-бібліотечного відділу Головного управління мистецтва і націон. культури Міністерства народної освіти, секретар комісії для заснування Української Академії наук у Києві.

¹⁶ Біляшівський Микола Федотович (1867—1926) — археолог, етнограф, мистецтвознавець, директор Київського міського художньо-промислового і наукового музею, від 31 червня 1919 р. — академік УАН.

¹⁷ Дорошенко Петро Якович (1858—1919) — лікар, черніг. земський діяч, знавець укр. старовини і мистецтва, голова комісії Головного управління в справах мистецтва та національної культури Міністерства народної освіти.

¹⁸ Перфецький Євген Юліанович (1888—1947) — історик, громад. діяч, приват-доцент Київського ун-ту, емігрував (1924), проф. Братиславського ун-ту.

¹⁹ Гінзбург Ілля Ісаакович (1882—1965) — геохімік і мінералог, член Геологічного комітету України, пізніше працював в установах АН СРСР.

²⁰ Герасимов Олександр Павлович (1869—1942) — геолог.

²¹ Борисяк Олексій Олексійович (1872—1944) — геолог, палеонтолог, проф. Петроградського гірничого ін-ту, Московського ун-ту, директор Палеонтол. ін-ту АН СРСР (1930—1944).

²² Вебер Валеріан Миколайович (1871—1940) — геолог, палеонтолог, проф. Петрогр. гірничого ін-ту, співр. Всесоюз. н.-д. геол.-розвід. ін-ту.

²³ Ячевський Леопард Антонович — гірничий інженер.

²⁴ Михайлов К. — лікар, громад. діяч, помер при лікуванні В. Вернадського від тифу в 1919 р. у Гаспрі. Ім'я по батькові встановити поки що не вдалося.

^{25—26} Петрункевич Іван Ілліч (1843—1928) — земський і політичний діяч, один із засновників кадетської партії, почесний її голова, від 1920 р. в еміграції.

²⁷ Сейдамет Джафер — один із лідерів кримсько-татарської «національної партії» («Міллі-фірка»).

²⁸ Крим (Нейман) Соломон — літератор, кримський кадет, 1918 р. став головою Кримського крайового уряду.

²⁹ Набоков Володимир Дмитрович (1869—1922) — адвокат, публіцист, видавець, член ЦК кадетської партії, вбитий під час замаху на П. М. Мілюкова.

³⁰ Російський археологічний інститут у Константинополі був відкритий за ініціативою акад. Ф. І. Успенського в 1895 р. для вивчення візантійської старовини.

³¹ Григорович-Барський Дмитро Миколайович — адвокат, член ЦК кадетської партії, входив до складу захисту в справі М. Бейліса, голова російської секції перекладачів в ООН (до 1960 р.).

³² Демидов Ігор Платонович (1873—?) — економіст, член ЦК кадетської партії.

³³ Шульгін Василь Віталійович (1878—1976) — публіцист, лідер думської фракції націоналістів, співробітник газ. «Киевлянин», емігрував (1920), 1944 р. захоплений в Югославії, ув'язнений, 1950 р. звільнений на пожиттєве заслання в м. Володимирі.

³⁴ Вернадська-Толь Ніна Володимирівна (1898—1986) — дочка В. І. Вернадського, лікар-психіатр, від 1920 р. мешкала в Чехословаччині й США.

Ферсман Олександр Євгенович (1883—1945) — мінералог, геохімік, акад. Російської АН (1919 р.), учень і товариш В. І. Вернадського.

Ревуцька Єлизавета Дмитрівна (1866—1941) — мінералог, учениця В. І. Вернадського, наук. співр. Мінералог. музею АН СРСР, Радієвого ін-ту.

Ольденбург Сергій Федорович (1863—1934) — сходознавець, акад. Петербурзької АН, її неодмінний секретар (1904—1929), директор Інституту сходознавства АН СРСР (1930—1934), товариш В. І. Вернадського.

³⁵ *Грушевський М.* Історія України-Руси.— Т. VI. Життя економічне, культурне і національне XIV—XVII віків.— Київ—Львів, 1907.— 640 с.

Лайель Ч. Основные начала геологии или новейшие изменения Земли и ее обитателей (пер. с англ. А. Минт).— Т. II.— М., 1866.— 462 с.

³⁶ Жуковский Григорій Юлійович (1878—1939) — фізико-хімік, викладач Політехн. і Гірничого інститутів у Петербурзі, Варшавського політехн. ін-ту, один з керівників будівництва Ізюмського заводу оптичного скла, проф. Харківського технол. ін-ту (1921—1924), Хіміко-технол. ін-ту в Горькому.

³⁷ Особу не встановлено.

³⁸ *Жуковский Г.* Производство оптического стекла.— Пг., 1918.— Ч. 1.

³⁹ Іконников Володимир Степанович (1841—1923) — історик, акад. Петербурзьк. АН, проф. Київського ун-ту, голова Київської комісії для розбору давніх актів, від 14.03.21 обраний акад. ВУАН, був головою Археографічної комісії ВУАН (1921—1923).

⁴⁰ Питання про мову було одним з основних протиріч у процесі будівництва нової академії. Статутом 1918 р. визнавалось друкування праць українською мовою і тією, якою багатиме автор. За змінами, внесеними до статуту у грудні 1918 р., за часів Директорії, УАН друкує українською мовою, «і коли автор забажає — рівночасно однією з таких мов: французька, німецька, англійська, італійська та латинська». Друкування іншими мовами дозволялось як виняток за окремим дозволом Спільного Зібрання на підставі «грунтовного умотивування бажання автора».

Під час обговорення цієї позиції статуту В. І. Вернадський, а також акад. С. Тимошенко пропонували таку думку: друкувати тією мовою, якою вважає за потрібне Академія наук за згодою автора.

⁴¹ Ейхгорн Г. — генерал-фельдмаршал, командуючий німецькими окупаційними

військами в Києві, 30 липня 1918 р. вбитий у Києві російським лівим есером Б. Донським.

⁴² Можливо, Успенський Микола Семенович (1870—1922) — вчений у галузі гірничої справи, проф. Донського політехн. ін-ту.

Лянунов Олександр Михайлович (1857—1918) — математик, акад. Петроградської АН, проф. Харківського ун-ту.

⁴³ Холодний Петро Іванович (1876—1930) — укр. громад. діяч, художник, пізніше міністр народної освіти УНР, у 1920-ті роки працював у Львові.

⁴⁴ Кам'янець-Подільський державний український університет був заснований влітку і відкритий 22 жовтня 1918 р., перший ректор — І. Опієнко. На базі ун-ту 1920—1921 рр. було створено Інститут народної освіти і Сільськогосподарський інститут.

Константинович Володимир Миколайович (1872—?) — лікар, патологоанатом, викладач Київського ін-ту.

⁴⁵ Вовк (Волков) Хведір Кіндратович (1847—1918) — етнограф, антрополог і археолог, проф. Петербурзького ун-ту, 1917 р. обраний проф. Київського ун-ту, помер під час подорожі на Україну.

⁴⁶ Переворот (фр.).

⁴⁷ Мокрицький Володимир Володимирович — геолог, співробітник Геологічного комітету.

⁴⁸ Кордт Веніамін Олександрович (1860—1934) — історик, спеціаліст з іст. картографії, директор бібліотеки Київського ун-ту, один з авторів проекту створення Всенародної (Національної) бібліотеки України при УАН, засновник відділу картографії ВВУ, дійсний член Археографічної комісії ВУАН.